

ВІДГУК

офіційного опонента **БІДЮК НАТАЛІ МИХАЙЛІВНИ**
 про дисертацію **ТИМОФЄЄВОЇ ОКСАНИ ЯРОСЛАВІВНИ**
«Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх
судноводіїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін», подану до
 захисту на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі
 спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність дисертаційної роботи Тимофєєвої О. Я. не викликає сумніву, оскільки зумовлена внутрішніми та зовнішніми детермінантами розвитку освіти, науки та практики. До зовнішніх чинників належать: швидкі темпи науково-технічного прогресу, посилення міжнародного співробітництва, розвиток сучасної інфраструктури та морського транспорту, інформаційно-комунікаційних технологій. Внутрішніми детермінантами визначено міжнародні вимоги до професійної мобільності та конкурентоздатності моряків на сучасному ринку праці, потреби у фахівцях морського флоту з високим рівнем сформованості соціально-комунікативної компетентності тощо. Водночас унаслідок процесів культурної, наукової, економічної інтеграції та глобалізації фахівці морського флоту працюють у складі спільних багатонаціональних екіпажів або забезпечують функціонування іноземних суден, де основним засобом міжособистісного чи групового спілкування, функціональної комунікації та регуляції професійної діяльності є іноземна мова. Саме тому фахівці морського флоту відповідно до своїх функціональних обов'язків повинні бути здатні порозумітися як з членами екіпажу, так і з пасажирями-іноземцями, у разі потреби – взаємодіяти з правоохоронними органами інших країн, спілкуватися під час рейсу з громадянами, які мають відмінні соціальні традиції, мовну культуру тощо. Результати аналізу стану професійної підготовки майбутніх бакалаврів-судноводіїв морського флоту засвідчили, що випускникам вищого навчального закладу морського профілю часто бракує умінь застосовувати технології конструктивного розв'язання конфліктів та комунікативні стратегії спілкування залежно від ситуації, брати на себе відповідальність за прийняті рішення, бути толерантним у складних ситуаціях, продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та в етнічно неоднорідному середовищі. З огляду на вище зазначене, дисертантка пропонує шляхи удосконалення професійної підготовки майбутніх судноводіїв, серед яких нагальними є створення відповідних та ефективних педагогічних умов, розроблення науково-методичне забезпечення, впровадження комплексу методичних заходів для формування соціально-комунікативної компетентності у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Дослідження *відповідає державним документам* про вищу освіту й виконане відповідно згідно з тематичним планом наукової і науково-технічної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького в межах науково-дослідної роботи «Теоретичні і методичні засади формування соціально-комунікативної



компетентності майбутніх судноводіїв морського торгового флоту у процесі вивчення гуманітарних дисциплін» (шифр 217-0100 I). Роль здобувача у виконанні цієї роботи полягає у визначенні сутності, змісту і структури соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв морського торгового флоту, а також діагностичного інструментарію для з'ясування стану її сформованості.

Складові *цілісності роботи* вбачаємо в наявності наскрізної ідеї. Дослідниця аргументовано обґрунтовує, що з ускладненням громадського життя, зростанням ролі особистості у творенні повсякденного життя суспільства важливого значення набуває вміння людини використовувати широкий та гнучкий діапазон тактик і стратегій комунікації у різних видах соціальної взаємодії. Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін – це складний динамічний процес, що передбачає формування системи соціально-комунікативних знань, умінь, базових ціннісних орієнтацій та особистісних якостей, необхідних для ефективної міжособистісної взаємодії і гарантування безпеки судна. Цей процес відбувається з урахуванням соціального замовлення, особливостей професійної діяльності судноводія, професійних вимог до компетентності судноводія, професійної мотивації, теоретичних підходів, загальних і специфічних принципів, на основі створення педагогічних умов, та відповідного діагностичного та методичного інструментарію.

Не викликають заперечень логічно обґрунтовані *суперечності*, в цілому коректно сформульовані завдання, об'єкт і предмет дослідження.

Для розв'язання окреслених завдань дисертантка широко використала комплекс взаємопов'язаних *методів дослідження* (теоретичні: проблемно-цільовий метод, метод системно-структурного аналізу, метод педагогічного моделювання; системно-узагальнювальний метод, методи аналізу і синтезу, абстрагування, ідеалізації, формалізації та узагальнення; емпіричні методи: діагностичні (анкетування, опитування, інтерв'ю, бесіда), обсерваційні (спостереження, самоспостереження) та експериментальні, математичні). Це дозволило їй вперше в Україні отримати *наукові результати*, що мають важливе теоретичне і практичне значення для розвитку теорії та методики професійної освіти, зокрема:

уперше обґрунтовано педагогічні умови (структурування змісту гуманітарних дисциплін відповідно до базових ціннісних орієнтацій соціально-комунікативної взаємодії майбутніх судноводіїв; використання діалогічних методів для розвитку в майбутніх судноводіїв навичок міжособистісної професійної взаємодії; розвиток на основі контекстного навчання умінь і навичок прийняття управлінських рішень; підготовка науково-педагогічного складу до формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв) та розроблено структурно-функціональну модель формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення гуманітарних

дисциплін, що складається з мотиваційно-цільового, змістово-технологічного та оцінно-результативного блоків;

удосконалено сутність поняття «соціально-комунікативна компетентність майбутніх судноводіїв» (тракується як професійно важлива властивість, що охоплює систему соціально-комунікативних знань, умінь, а також базових ціннісних орієнтацій та особистісних якостей, необхідних для ефективної міжособистісної взаємодії і гарантування безпеки судна), а також його структуру шляхом доповнення змісту особистісно-ціннісного, когнітивно-змістового та діяльнісно-результативного компонентів;

подальшого розвитку набули критерії (особистісний, когнітивний і діяльнісний) та характеристика рівнів (низький, середній та високий) сформованості соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв за рахунок використання показників, що дозволяють отримати кількісні і якісні дані.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробленні та впровадженні програми тематичного семінару «Формування соціально-комунікативної компетентності у майбутніх судноводіїв при вивченні гуманітарних дисциплін», проведення якого дозволило підвищити рівень обізнаності науково-педагогічного складу щодо особливостей соціально-комунікативної взаємодії на флоті та особливостей формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв; методичних рекомендацій науково-педагогічному складу щодо формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі викладання гуманітарних дисциплін.

Структура роботи адекватно відображає траєкторію руху дослідницької думки. Робота складається із вступу, трьох основних розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (193 найменування) та 20 додатків. Повний обсяг дисертації становить 273 сторінки. Обсяг основного тексту складає 183 сторінки і містить 2 рисунки на 2 сторінках і 13 таблиць на 12 сторінках.

У **першому розділі** «Теоретичні основи формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв» проаналізовано проблему дослідження у педагогічній теорії, узагальнено основні етапи історії морської освіти в Україні та охарактеризовано сучасні наукові підходи до формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв.

Науковий інтерес становить визначення феномену «соціально-комунікативної компетентності» (СКК) як інтегративної властивості фахівця, що проявляється в здатності й готовності до взаємодії з іншими людьми, охоплює уміння працювати в команді на загальний результат, брати участь в обговоренні й прийнятті рішень; умінні продуктивно вирішувати конфлікти, працювати з інформацією, робити зрозумілим зміст своїх висловлювань для інших з метою обміну духовно-моральними цінностями, взаємного духовного збагачення. Дисертантка переконливо доводить, що незважаючи на цілком правомірне існування двох компетентностей – соціальної та

комунікативної, їх змістове наповнення має багато спільних ознак, наприклад, в термінологічному сенсі поняття «спілкування», «комунікація» близькі за змістом до поняття «взаємодія» (взаємини), «відносини», «взаємовплив» та окреслюють загальну здатність установлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. Об'єднання соціальної та комунікативної компетентності, на переконання дисертантки, доцільне з огляду на практичну діяльність фахівця – для позначення його здатності «вмонтуватися» у життя групи, колективу, організації, організувати взаємодію з колегами, різнопланову групову роботу та ін. з використанням різноманітних комунікативних засобів. У межах дослідження очевидно є недостатність формування окремо комунікативної компетентності в умовах розширення поля соціальної взаємодії сучасного судноводія чи окремо соціальної компетентності без урахування усієї різноманітності сучасних комунікативних ситуацій професійної взаємодії. Соціально-комунікативна компетентність - це певний рівень сформованості особистісного й професійного досвіду взаємодії з іншими людьми, який потрібен фахівцеві, щоб відповідно до своїх здатностей і соціального статусу успішно діяти в професійному середовищі й суспільстві.

Цілком компетентним є аналіз сучасних наукових підходів до формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв, зокрема дисертантка виділяє компетентнісний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, контекстний підходи.

Найбільш суттєвими результати дисертації представлені у **другому розділі** «Науково-методичні засади формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін». Дисертанткою розкрито структуру й особливості змісту СКК судноводія морського флоту, обґрунтовано критерії, показники й рівні її сформованості, подано результати діагностики СКК у майбутніх судноводіїв, охарактеризовано педагогічні умови і структурно-функціональну модель формування СКК майбутніх судноводіїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Структура соціально-комунікативної компетентності майбутнього судноводія обумовлена змістом його професійної діяльності й охоплює такі компоненти: особистісно-ціннісний (ціннісне ставлення судноводіїв до професії, інших людей та соціально-комунікативної взаємодії, мотивація до професійної діяльності та комплекс особистісних якостей, необхідних для підтримання належних контактів з іншими людьми), когнітивно-змістовий (знання, необхідні для ефективного налагодження ділової взаємодії членів екіпажу судна, згуртування судового екіпажу, встановлення та підтримання належного рівня контактів між членами багатонаціонального екіпажу, із представниками інших національностей, віросповідань) та діялісно-результативний (уміння й навички інтерактивного, перцептивного, мовного, психокорекційного та крос-культурного характеру). Сформованість соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв можна

оцінити за трьома критеріями – особистісним, когнітивним та діяльнісним. Заслуговує на схвалення логічність аргументів щодо більшості показників.

З урахуванням положень компетентнісного підходу щодо необхідності спеціального вибору змісту навчання, значення у професійному житті судноводія розуміння ціннісних аспектів соціальної взаємодії та професійного спілкування, позицій представників комунікативної філософії та гуманістичної педагогіки про значення діалогу в становленні особистості та положень щодо потенціалу гуманітарних дисциплін у формуванні особистості, а також з урахуванням експертного оцінювання дисертанткою цілком правомірно обґрунтовано, що формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв буде результативним, якщо у процесі вивчення гуманітарних дисциплін реалізувати такі *педагогічні умови*: структурування змісту гуманітарних дисциплін відповідно до базових ціннісних орієнтацій соціально-комунікативної взаємодії майбутніх судноводіїв; використання діалогічних методів для розвитку в майбутніх судноводіїв навичок міжособистісної професійної взаємодії; розвиток на основі контекстного навчання умінь і навичок прийняття управлінських рішень; підготовка науково-педагогічного складу до формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв. Для ефективної організації системної роботи з формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв авторкою розроблено структурно-функціональну модель, що містить мотиваційно-цільовий, змістово-технологічний та оцінно-результативний блоки.

Не викликає заперечень процес реалізації педагогічних умов у **третьому розділі** «Організація і результати формувального етапу експерименту». Опис експериментального етапу дослідження, логіка подання його матеріалів, процедури збору емпіричних даних та перевірки їх достовірності відповідають меті і завданням дослідження.

Про педагогічну результативність визначених педагогічних умов та розробленої моделі свідчать довідки з Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія» (акт про впровадження № 0146 від 20.03.2017 р.), Азовського морського інституту Національного університету «Одеська морська академія» (акт про впровадження № 261-17 від 19.05.2017 р.) і Національного університету «Одеська морська академія» (акт про впровадження від № 01/2377 22.09.2017 р.).

Отже, в дисертації подано повний цикл дослідження – від теоретичного аналізу проблеми до широкого впровадження наукових результатів у практику. Основні наукові результати, теоретичні напрацювання та методичні положення, висновки є обґрунтованою системою ідей для вдосконалення змістово-процесуального компонента професійної підготовки майбутніх судноводіїв, зокрема у контексті формування їх соціально-комунікативної компетентності.

Висновки результатів дослідження синхронізують кожному із завдань і забезпечуються відповідними матеріалами.

Автореферат і опубліковані наукові праці дисертантки (14 наукових працях, із них 1 методичні рекомендації, 7 статей – у фахових виданнях України в галузі педагогіки, 1 стаття – у періодичному виданні, включеному до наукометричних баз даних, 5 публікацій – у матеріалах наукових конференцій) повною мірою відображають основний зміст, структуру, головні положення та висновки дисертації. Повний обсяг дисертації (273 сторінки) та обсяг основного тексту (183 сторінки) відповідають вимогам до написання кандидатських дисертацій.

Позитивно оцінюючи наукове і практичне значення результатів дисертації висловимо **побажання і пропозиції**, врахування яких увиразнило б високий рівень викладу наукового матеріалу:

1. На наш погляд, дисертація лише б виграла, якби дисертантка проаналізувала окремі елементи зарубіжного досвіду професійної підготовки фахівців морського транспорту.

2. Варто було б поміркувати над більш чітким окресленням сучасних наукових підходів до формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв (п.1.3.). Поза увагою дисертантки залишилися аксіологічний та культурологічний (соціокультурний) підходи відповідно до визначених сутнісних характеристик – соціально-комунікативної компетентності, що на нашу думку, значно посилює методологічне підґрунтя для вивчення означеної проблеми дослідження.

3. Доцільно було б більш аргументовано визначити місце і роль самостійної та науково-дослідницької роботи курсантів, особливості організації і проведення практичної підготовки, що мають сприяти формуванню соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв.

4. На наш погляд, методичний ефект представленого дослідження значно підсилюється, якби дисертантка представила детальніший аналіз наявного навчального-методичного забезпечення (підручники, мультимедійні посібники і тренажери, відео уроки тощо), використання інформаційно-комунікаційних та проектних технологій.

5. Оскільки 4 завданням передбачено обґрунтувати педагогічні умови та розробити структурно-функціональну модель формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, вважаємо, що обґрунтування розробленої моделі у п. 2.5. потребує детальнішої інтерпретації в самостійному параграфі.

Висловлені побажання і пропозиції не знижують загальної високої оцінки дисертації, що відповідає вимогам паспорту спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Є підстави стверджувати про наукову зрілість дисертантки, демонстрацію високого рівня структурованості наукового мислення, нестандартний підхід до аналізу порушених проблем, здатність до системного вивчення різних аспектів досліджуваних явищ і процесів; уміння окреслювати перспективи подальших пошуків у цих галузях.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Тимофєєвої Оксани Ярославівни «Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін» є самостійним теоретично і методично обґрунтованим, завершеним дослідженням актуальної проблеми. За якістю дослідження, рівнем наукової новизни одержаних результатів і їх практичною цінністю робота відповідає вимогам пунктів 9-15 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а її автор – Тимофєєва Оксана Ярославівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри практики іноземної мови
та методики викладання
Хмельницького національного університету

 Н. М. Бідюк

Підпис Бідюк Н.М. засвідчую:
Проректор з науково-педагогічної роботи



 С. А. Матюх